

DVOJNA IZMENA, DVA POŽIGA IN TRAVMA¹

Uvod

V psihoanalizi sta bila spomin in spominjanje že od nekdaj v središču pozornosti. Eden od ciljev psihoanalize je namreč prav pomoč pacientu ali pacientki pri odpravljanju potlačitev, ki izhajajo iz zgodnjega otroštva, in pri odpravljanju prisile ponavljanja (Freud, 1937).² Če razmišljamo po analogiji, se lahko vprašamo, ali je mogoča tudi ponovna prisvojitve zgodovinskega dogajanja, ki bi nas lahko osvobodila oblastne preteklosti, torej prisile, da nekatera temačna poglavja ponavljamo. Reiche (1995)³ je opozoril na tveganje, ki smo mu izpostavljeni, ko psihoanalizo prenesemo na področje družbenih pojavov. Tak prenos lahko usodno zaznamuje konstitutivna napaka, ki izhaja iz neustrezne aplikacije znanj, pridobljenih med individualnimi obravnavami. Če ta znanja prenesemo na kolektivno raven, nas lahko privedejo do oblikovanja psiho-zgodovinskih rekonstrukcij, ki ustrezajo »divjim interpretacijam«. Čeprav se zavedava nevarnosti, da zaideva v rekonstrukcijo neke »divje psiho-zgodovine«, sva nazadnje sklenili, da bi vsakršen umik predstavljal še večje tveganje.

Raziskava

Najin prispevek je nastal na podlagi razmišljanj ob raziskavi, ki jo je Sklad Polojaz izvedel med letoma 2008 in 2010 v sodelovanju z večstopenjskim zavodom s slovenskim učnim jezikom v Trstu⁴ in pri kateri sva sodelovali tudi sami. Namen projekta je bil ponuditi staršem vrtčevskih otrok okolje, v katerem bi lahko razmišljali o postopnem oddaljevanju otroka od družine, do katerega prihaja ob uvajanju v vrtec ali šolo. Dve psihologinji (V. Lokar in S. Pertot) sta vodili srečanja s starši in beležili dogajanje. Ni šlo za terapevtsko, ampak za pogovorno skupino, projekt pa je uradno podprlo vodstvo zavoda.

Raziskovalna metodologija je bila precej raznolika. Material, ki je bil zbran v obliki zapiskov obeh psihologinj, so nato obravnavale tri ločene skupine, pri katerih so bili prisotni različni strokovnjaki in strokovnjakinje. Pri tretji skupini so tako sodelovali -

---

¹ Predstavljeno na: VII Colloquio psicoanalitico. Coazione a ripetere, ripetizioni, trasformazioni. Venezia 3-4 dicembre 2016.

² Freud S. (1937). Konstruktionen in der Analyse. *Gesammelte Werke* XVI, 43-56.

³ Reiche R. (1995). Von innen nach außen? Sackgassen im Diskurs über Psychoanalyse und Gesellschaft. *Psyche. Z. Psychoanal.* 49: 227–258.

⁴ Zaščitni zakon, ki določa varstvo slovenske manjšine v Furlaniji - Julijski krajini, priznava pravico do šol s slovenskim učnim jezikom na vseh stopnjah vzgoje in izobraževanja.

poleg psihologinj in naju dveh – še sociologinja, ravnatelj šolskega zavoda ter psihoanalitik Pavel Fonda, dober poznavalec tržaške stvarnosti.

Za vse ljudi, predvsem pa za pripadnike in pripadnice narodnih manjšin, je jezik razpoznavni znak in temeljni identitetni element (Bogatec, 2008),⁵ saj prenaša in zagotavlja pripadnost določeni kulturi, zgodovini in tradiciji.

Odkritje, da dober del otrok, vpisanih v slovenski vrtec, prihaja iz mešanih ali neslovenskih družin (Lokar in Pertot, 2001),⁶ ima za pripadnike slovenske manjšinske skupnosti poseben pomen. Ti otroci se namreč učijo »tujega« jezika, ki ni sporazumevalni jezik njihove družinske skupnosti. Med srečanji s starši torej odzvanja, čeprav drugače kot v času fašizma, občutek ogroženosti jezika, ki ga definirajo kot »razvodenelega«.

Iz zbranega gradiva izhajata vznemirjenost in nelagodje, ki ju težko razložimo samo v sedanjem kontekstu, imata pa smisel, če ju obravnavamo v perspektivi travmatičnih izkušenj iz preteklosti, ki s sedanjostjo niso povezane na zavestni ravni niti kot spomin.

V nadaljevanju bova obravnavali del gradiva, ki izhaja iz dveh srečanj v vrtcu pri Sv. Ani, ljudski mestni četrti v Trstu; podobno dinamiko pa lahko opazamo tudi v drugih vzgojno-izobraževalnih ustanovah.⁷

Požar, ki je bil posledica namernega požiga (povzročila ga je skupina prenapetežev) in ki je leta 2001 uničil stavbo pri Sv. Ani, v kateri je bil vrtec, naju je spodbudil k specifični interpretaciji zbranega materiala. Po vandalskem dejanju poslopja niso obnovili. Dejavnosti so »začasno« preselili v stavbo, kjer je vrtec z italijanskim učnim jezikom; slovenskemu vrtcu so dodelili le manjši prostor, v katerem je bila prej slačilnica. Zaradi neodzivnosti pristojnih organov, ki si niso prizadevali, da bi posledice škode odpravili v kratkem času, je postala začasna rešitev stalna.

Zdi se nam, da ima časovno-prostorski vidik pomembno vlogo, saj se navezuje na prekarnost jezika in začasnost lokacije. Problem prostorske stiske prevzame ljudi tudi na simbolni ravni, kot bi jim zmanjkala miselni prostor in čas, da bi si izdelali strukturo generacijsko popolne identitete.

Navajava nekaj izhodišč, ki so izšla iz transkripcije srečanj.

---

⁵ Bogatec N. (2008). Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria, V: *Progetto Mosaico – Projekt Mozaik. Effetti dell'ambiente multietnico sull'istruzione primaria*, (Bogatec N., Kravos M., Lokar V., ur.). Trst: Sklad Libero in Zora Polojaz, Šolska mreža Projekt Mozaik in Slovenski raziskovalni inštitut – SLORI.

⁶ Lokar V., Pertot S. (2011). Za dobro počutje naših malčkov. Predstavitev in izsledki projekta. V: *Progetto Mosaico. Per il benessere dei nostri bimbi*, (Kravos M., Polojaz V., ur.). Trst: Sklad Libero in Zora Polojaz, Večstopenjski zavod pri Sv. Jakobu.

⁷ Zapisniki in metodologija so objavljeni v dvojezični publikaciji Kravos M., Polojaz V. (ur.). (2011). *Projekt Mozaik. Za dobro počutje naših malčkov. Progetto Mosaico. Per il benessere dei nostri bimbi*. Trst, Sklad Libero in Zora Polojaz, Večstopenjski zavod pri Sv. Jakobu.

Ena od mam, Vanna, pravi, da jih je k izbiri vrtca s slovenskim učnim jezikom nagovoril ded po materini strani, ki govori slovensko, medtem ko sama in mož ne govorita tega jezika.

Iz njenih besed izhaja, da se je slovenski jezik izgubil v prehodu med generacijo otrokovega deda in staršev; otrok pa naj bi si zdaj ponovno prisvojil prostor, ki ga je družina izgubila že pred časom: »Ni napačna izbira, naučiti se slovensko,« pravi Vanna. Tako menijo tudi njihovi prijatelji, ki jim čestitajo za to odločitev. Otrok pa te odločitve ne razume in sprašuje, zakaj ne obiskuje italijanskega vrtca (kjer vsi govorijo jezik, ki ga sliši od staršev). Ko je zraven mama, otrok ne govori slovensko (mogoče misli, da bi jo s tem izključil?); govori pa slovensko z dedom, z očetovimi kolegi in z bivšimi materinimi kolegicami. Tako se svet slovenskega jezika, ki se zdi tako tesen (»Zunaj vrtca vsi otroci govorijo italijansko,« pravi Vanna), naposled razširi. Njena trditev (»pomembno je, da smo odprti za vse«) zadobi skoraj neko prostorsko denotacijo, na podlagi katere se spominja svojih delovnih izkušenj in lahko trdi: »Slovenščina je pomembna pri iskanju zaposlitve.«

Kot pri fotografskem posnetku se tako pokaže pozitivna slika negativa – slednjega predstavlja klavstrofobična podoba »mejnega jezika« (tako nekateri starši opisujejo slovenščino), ki se tu združuje s pozitivnimi življenjskimi vidiki in nazadnje zajame še drugi obmejni jezik, italijanščino, ki nima več nujno samo utesnjevalne vloge.

Odprtost in zaprtost se še naprej vrstita v dialoških izmenjavah obeh srečanj. Iz povedanega izhajajo težave, ki jih imajo starši pri umeščanju v okolje in vzpostavljanju neke kontinuitete z njim.

Maria, druga mama, pripoveduje: »Moja tašča nasprotuje temu, da govorimo slovensko, čeprav je Slovenka. (...) Tu v Trstu se ljudje pri mnogih stvareh bojijo mnenja sosedov; na primer, [tašča] mi pogosto pravi, naj govorim tiše, saj me sicer soseda sliši. Pa kaj to pomeni? Pa kaj, če soseda sliši? (...) Mislim, da se v tem mestu (...) vsi na splošno bojijo odklonilnega mnenja sosedov, posebej pa, da bi sosedge rekli, da so ščavi.« Gospa se mogoče nanaša na dejstvo, da lahko za pripadnike slovenske jezikovne skupnosti odnos s pripadniki italijanske skupnosti predstavlja tudi grožnja.

Trst tako priključuje dogajanje, ki je obenem domače in tuje – ti dve značilnosti pa po Freudu (1919)⁸ zaznamujeta »unheimlich« – vznemirjajočo tujo domačnost.⁹

Ta vidik – vez med govorjenim jezikom in narodno identiteto – izhaja iz besed Bianca, matere, ki komaj zna slovensko: »Moja mama je Hrvatica, a več od tega, da je kdaj pa kdaj rekla *da*, hrvaško ni nikoli govorila (...). Moja tašča je Slovenka, a z otrokom noče govoriti slovensko, medtem ko je moja mama Italijanka, rojena v Sloveniji in se zelo trudi, da bi z njim govorila slovensko, čeprav se slovenščine ne spominja dobro. Pozabila jo je, ko je prišla delat v Trst.«

---

⁸ Freud S. (1919). Das Unheimliche. Gesammelte Werke XII, 229-268.

⁹ Glede prevoda besede "Unheimlich" glej Polojaz V. (2017). Sin Vladi o materi Marici Nadlišek Bartol. V: Ženska literarna ustvarjalnost na Primorskem. (Pirjevec M., ur.). Trst (173-183, 175): Mladika in Slavistično društvo Trst-Gorica-Videm.

Tudi ded po očetovi strani je Slovenec, nadaljuje Bianca, a nihče od njiju ni hotel govoriti slovensko; samo zdaj, z vnukom, ded spet uporablja ta jezik. Ko nagovori Tjašo, edino materjo Slovenko na srečanju, Bianca ugotavlja: »Ti imaš vsaj italijanski priimek, medtem ko ima moj sin zelo slovenski priimek.«

Opažamo, da »zelo slovenski priimek«, kot mu pravi Bianca, naslavlja problem generacijskega skoka, saj se neposredno navezuje na deda po očetovi strani, ki je Slovenec, izbriše pa otrokovega očeta, ki je dejansko prenesel slovenski priimek na otroka, čeprav sam ni poznal slovenščine, maternega jezika svojih staršev. S to trditvijo vzpostavlja mati med sinom in njegovim dedom vez, ki temelji na jeziku – otrok, ki obiskuje slovenski vrtec, omogoča ponovno prilaščanje identitete.

Tjaša odgovori Bianci in ji razloži, da je bil njen izvirni slovenski priimek poitalijančen med fašizmom. S tem državnim »onomasticidom«, kot ga je definiral Tasso (2010),¹⁰ je bil npr. pogost slovenski priimek Kos preimenovan v Merlo. Ta brutalna sprememba je ustavila urine kazalce, ki so obstali v času, ko je bila bližnjiku odvzeta pravica do lastne identitete.

Tjaša razlaga, kako reagirajo nekateri njeni prijatelji, ko odkrijejo, da je otroka vpisala v slovenki vrtec: »(...) Začudijo se in me vprašajo: torej nisi od tod?« Celo med prijatelji smo torej priča nelagodnemu prehodu, ki to, kar je domače, spremeni v nekaj, kar je tuje: kdor ni pripadnik italijanske skupnosti, ne more biti domačin in ga je treba oddaljiti.

Biancina mati, ki je prisotna na drugem srečanju (namesto hčere), pripoveduje, da se je rodila ob slovensko-hrvaški meji, a doma ni smela uporabljati teh dveh jezikov, ker je oče govoril samo italijansko. Ko je začela govoriti hrvaško s taščo, je prišlo do »preskoka«, pravi: skozi hrvaščino je ponovno odkrivala slovenščino in si je torej prilastila ta sorodni jezik. Trdi, da je »usvajanje povezano s čustvi« in da »učiteljice prenašajo jezik s čustvi.« Temu pomembnemu priznanju sledi neke vrste zapora. Gospa vpraša psihologinji, ali je slovenskih otrok res vedno manj; njena hipoteza je torej, da je sprejemanje italijanskih otrok v šole s slovenskim učnim jezikom namenjeno preprečevanju zapiranja teh šol.

Meniva, da tu zaživi grožnja izginjanja in odrešitve skozi neke vrste mimikrijo, iz katere slovenščina izhaja kot razvodenel jezik (tako ga je definirala Maria).

Babica lapidarno pripomni: »Vsak mora govoriti svoj jezik.« Stavek povzema tragično usodo te regije, kjer so bili »lastni jeziki« in kultura skozi desetletja zatirani in prepovedani, prav tako pa tudi poznavanje druge kulture in jezika, kot izhaja iz pripovedi babice, ki je spregovorila o svojem življenju. V nekaterih primerih težko določimo, kateri jezik je »lasten«, to pa zaradi kompleksnega prepletanja različnih čustvenih jezikov, ki so v primeru njenega vnuka kar trije.

Vprašanje prostora, življenjskega prostora, se ponovno postavlja ob lokaciji šole, ki je začasna in neustrezna.

---

¹⁰ Tasso M. (2010). *Un onomasticidio di Stato*. Trst: Mladika.

Jole se spominja, da je italijanskemu vrtcu prihod slovenskih otrok povzročil dodatne težave, saj otroci nimajo več slačilnice. Obenem se zaustavi ob trenutni rešitvi za slovenski vrtec, ki nikakor ni popolna – dovolj je, da pogledamo tla in ploščice, ki so ustrezne za slačilnico - poleg tega pa v prostoru ni ustreznega ogrevanja, zaradi česar imajo pozimi električno pečico itd. »Tu smo tik ob vhodu,« pravi Maria. Otrokom pa za vse to ni mar, med sabo so se povezali, pravi Jole in druge mame se strinjajo. »Problem so starši,« dodaja Maria, »starši ustvarjajo ovire in razlike«. Lokacija je bila mišljena kot začasna, nadaljuje Jole, potem pa se je z leti kar ustalila in »na obzorju še vedno ni nekih rešitev.« Maria poudari, da »je eno imeti mešan vrtec, nekaj drugega pa je biti stalni gost.«

Ta besedna zveza, stalni gost, ima neko poniževalno konotacijo in predstavlja hromeč paradoks. Namreč, gosta sprejmemo, ker vemo, da je njegova prisotnost začasna, sicer postane breme, ki se ga moramo znebiti, predvsem če nam grozi, da bo ostal za nedoločen čas. Prežecha nevarnost postane nevzdržna do take mere, da jo moramo zatajiti – tako se pojavi podoba otrok, za katere se staršem zdi, da se ne zavedajo razlik in da so torej manj dojemljivi za prepoznavanje različnih vidikov realnosti.

V zadnjem času se je povečalo sodelovanje med obema sekcijama in na dan so prišli pozitivni vidiki mešane šole – sicer z neko mero ambivalentnosti, kot izhaja iz Marijinih besed: »Bolje je spojiti stvari, namreč, ali se ubiješ ali se združiš, gre za izbiro ...« Starši si prizadevajo za prihodnost šole, ustrezno lokacijo in obnovo stavbe, ki jo je uničil požar: »To je dolžnost do otrok, ki bodo prišli, in staršev, ki jim bomo predali krmilo,« podčrtuje Maria.

Ko smo znotraj delovne skupine obravnavali transkripcije pogovorov, smo postavili hipotezo o možni povezavi med diskurzom staršev in pričevanjem iz preteklosti, npr. v delih Borisa Pahorja, ko je kot 7-letni otrok prisostvoval požigu Narodnega doma. Takole je zapisal: »Tisti dogodek se je za vedno vtisnil v moje oči. Videl sem strahote in nisem razumel, zakaj so se jih nekateri veselili.« (2009, str. 21)¹¹

Intertekstualno prepletanje?

Pojem intertekstualnosti, na katerega se tu nanašamo, je v 60. letih prejšnjega stoletja uvedla Julija Kristeva (1967).¹² Njena interpretacija Bahtinovega pojma dialoga ji je pokazala, da nobeno delo ne more obstajati samo zase, pač pa le kot del mozaika citatov. Vsak tekst se rodi iz absorpcije in transformacije drugih zapisov; med vrstnicami se zato skrivajo sledi drugih diskurzov (Kristeva; navaja Bernardelli, 2010).¹³ Pojem so prevzeli in razvili različni strokovnjaki, najdemo ga tudi v delu

¹¹ Pahor B. (2009). *Tre volte no*. Milano: Rizzoli.

¹² Kristeva J. (1967). *Semeiotiké. Ricerche per una semanalisi*. Milano: Feltrinelli, 1978.

¹³ Bernardelli A. (2010). Il concetto di intertestualità. V: *La rete intertestuale. Percorsi tra testi, discorsi e immagini*. (Bernardinelli A., ur.). Perugia: Morlacchi Editore.

Umberta Eca. Eco je dodatno poudaril bralčevo vlogo pri razvijanju dialoga; povabil ga je, naj se odmakne od besedila, naj se ne zaustavi pri pasivni recepciji – samo tako lahko namreč vzpostavi nove stike, razširi svojo mrežo intertekstualnih povezav in ustvari nove pomene. V trikotniku, ki ga predlaga Eco (prim. Bernardelli, 2010), je vez med dvema tekstoma, A in B, nemogoča brez vrha, ki mu pravimo X in ki ga v danem primeru za naju predstavlja psihoanalitična kultura v povezavi z zgodovino. Najina interpretacija se navezuje na raziskavo, ki jo je opravila Schlesinger-Kipp (2010)¹⁴ – v svojem delu se je soočila s spominom na nacionalsocializem in drugo svetovno vojno v intervjujih, ki so jih zbrali nemški psihoanalitiki, in pri tem uporabila pojem intertekstualnosti.

Narodni dom je bil lepa 4-nadstropna stavba, ki je nastala po načrtih secesijskega arhitekta Maksa Fabianija in je bila namenu predana leta 1905. Zgrajena je bila s finančnimi sredstvi slovenskih in hrvaških podpornikov in je bila »prvi primer večnamenskega poslopja takih dimenzij in s tako raznoliko ponudbo v Evropi: pravo mesto v malem.« (Pirjevec, M., 2015: 31)¹⁵ Tu so imela svoje prostore različna kulturna in športna društva, banka, tiskarna, hotel Balkan, restavracija, kavarna in gledališče. Požar, ki je uničil poslopje, je trajal več dni, saj so storilci gasilcem preprečevali dostop do zgradbe. Dogodek predstavlja začetek genocidnega pritiska fašističnega režima nad tako imenovanim »alogenimi prebivalstvom«. Posledica tega je bila množična travma, kot ji pravi Varvin (2003),¹⁶ torej travma, ki ne ogrozi le ene skupine in ne generira le stanja strahu, ampak uniči in destabilizira tudi družbene vezi.

Travma se razvije v več stadijih; Keilson (1979)¹⁷ opisuje njihovo kompleksno zaporedje in izpostavlja, kako je lahko tisto, kar pride »potem«, enako katastrofalno kot sam travmatični dogodek, če preganjanje, ki so ga doživele žrtve, ni prepoznano na družbeni ravni.

Giani Stuparich (1948)¹⁸, tržaški pisatelj italijanskega rodu, se takole spominja: »V tragičnem dogajanju tistega popoldneva sem začutil nekaj velikega: meje tistega trga so se mi razširile v temačni viziji razdiranja in ruševin, kot če bi kaj veliko bolj divjega od pretekle vojne grozilo temeljem naše civilizacije.« Ta citat je zapisan na plošči, ki so jo leta 1997 postavili v avli Narodnega doma – tedaj so ga namreč

---

¹⁴ Schlesinger-Kipp G. (2010). Prozesse der Erinnerung an die Kindheit in Nationalsozialismus und Krieg. *Psyche – Z Psychoanal.* 64: 151–171.

¹⁵ Pirjevec M. (2015). Realtà e cultura slovena a Trieste. V: *Questa Trieste... Pahor, Rebula, Košuta e altri saggi sulla letteratura slovena*. Trst: Mladika.

¹⁶ Varvin S. (2003). Trauma and its after-effects. V: *Violence or Dialogue?* (Varvin S., Volkan V. D., ur.). London : International Psychoanalysis Library.

¹⁷ Keilson H. (1979). *Sequentielle Traumatisierung bei Kindern*. Stuttgart: Enke.

¹⁸ Stuparich G. (1948). *Trieste nei miei ricordi*. Milano: Garzanti.

obnovili in v njem uredili prostore, namenjene univerzi. »Navedek je zelo lep, vreden Stuparicha, a ima dva problema: razen »ch-ja« v avtorjevem priimku nas nič ne spominja na prisotnost slovanskih skupnosti v mestu. (...) Citat brez konteksta je nerazumljiv za nekoga, ki ne pozna takratnega dogajanja,« pravi Sgarro (1999; navedeno v Pozzetto, 2000).¹⁹

Pomembno se nama zdi izpostaviti, da tam, kjer ne pride do eksplicitnega prepoznavanja, ostaja dogajanje vpeto med realnim in fantastičnim, v tisti dimenziji, ki po Freudovem mnenju označuje bistvo vznemirjajoče tuje domačnosti. In za travmo, ki ni bila predelana, je značilna težnja po stalnem vračanju skozi prisilo ponavljanja.

Leta 2004 so ob vhodu v Narodni dom postavili dve plošči, eno v italijanskem in drugo v slovenskem jeziku; na obeh je podrobneje razloženo, da so Narodni dom požgali fašisti. Citat iz Stuparichevega dela pridobi pomen in dodatno težo, če ga povežemo z dramatičnim opisom, ki nam ga je zapustil Boris Pahor in iz katerega po najinem mnenju izhajata negibnost in nemoč (*Hilflosigkeit*): »Ves Trst je gledal visoko belo hišo, ki je imela zublje na vseh oknih.« (1980)²⁰

Nihče ni posegel, vsi so gledali in tako pustili, da jih je pogoltnila dvoumnost, ki omogoča, »da se prilagodimo katerikoli stvari in katerikoli realnosti,« pravi Amati Sas (2004, str. 152).²¹ Avtorica je v svoji dolgoletni psihoanalitični praksi originalno razvila koncept argentinskega psihoanalitika Joseja Blegerja o »ambiguedad« (ambiguity). Ta pogojuje razvojno fazo, katera se normalno pojavi pred kleinovo shizo-paranoidno, ki jo označuje diferenciacija. Za fazo »ambiguedad – ambiguity« je po Blegerju značilno, da vsebuje prisotnost nasprotnih elementov ter čustev brez konfliktov.²² Zatorej lahko predstavlja obrambo, v katero se zateče oseba, ki se nahaja v življenjsko nevarnem položaju. Amati Sas je to opazila pri pacientih, ki so bili žrtve diktatorijalnih taborišč, kjer so se – zato da so preživel – prilagodili okolju mučiteljev, to se pravi dvoumnosti.²³

Če se torej povrnemo k požaru Narodnega doma, je pasivnost ljudi, ki so gledali, ne da bi posegli, izničila razliko med tistimi, ki so nasilje izvajali, in tistimi, ki ga niso obsodili in reagirali proti; ko bi ga obsodili, bi se postavili na stran žrtev ali bi se vsaj distancirali od krvnikov.

Tudi zločinec, torej agresor, izvaja nad sabo in nad sebi podobnimi nasilje, »bolečo rano, ki jo skrajna in razgreta destruktivnost prizadene samopodobi tako

---

¹⁹ Pozzetto M. (2000). Introduzione alle vicissitudini dell'edificio di Max Fabiani. V: *Narodni dom – Balkan*, (Dolhar E., Korosic M., ur.). Nova Gorica: Branko; Ljubljana: Jutro.

²⁰ Pahor B. (1980). *Kres v pristanu*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

²¹ Amati Sas S. (2004). La violenza sociale traumatica: una sfida alla nostra adattabilità inconscia. V: *Ferenczi oggi*, (Borgogno F., ur.). Torino: Bollati Boringhieri.

²² Bleger J. (1967). *Simbiosis y ambiguedad: estudio psicoanalítico*. Buenos Aires: Paidós 1998.

²³ Amati Sas S. (2011). Ambiguity as a defence in extreme trauma. V: *Bearing witness. Psychoanalytic work with people traumatised by torture and extreme state violence*. (Gautier P., Sabattini A., Scalmati A. ed.) London: Karnac Books 3-12.

posameznika kot skupine,« piše Fonda (2010, str. 166).²⁴ Težko se je spomniti lastnih zločinov: »O tem se ne govori. Poskusi, da bi jih ponovno priklicali v spomin in jih predelali, so otežkočeni in v glavnem zatrti že v kali, zato da ne bi kot vznemirjajoča tuja domačnost vdrli v polje preišljenega,« pravi Fonda (op.cit., str. 167), ki je novejšo zgodovino Julijske krajine obravnaval s psihoanalitičnega gledišča.

Po najinem mnenju lahko torej v gradivu opravljene raziskave najdemo psihične odzive na te dogodke – na primer v mimikriji, ki izhaja iz besed Marie, ko navaja taščin strah, da bi ji kdo lahko rekel ščava, če govori slovensko. Med starši vrtčevskih otrok Maria najbolj zagnano in bojevito vztraja pri zahtevi, naj lokalne oblasti vrtcu zagotovijo dostojne prostore že v najbližnji prihodnosti. Pojavlja se torej vprašanje: zakaj je sploh uporabila to psovko – ščavi – in se skoraj poistovetila z agresorji, s tistimi, ki so napadali in uničevali? Zdi se, da gospa ne pozna preganjanj v preteklosti, zaradi katerih je raba lastnega jezika predstavljala nevarnost, saj so ljudje, ki so jih prepoznali za ščave, lahko izgubili življenje. Gre za nezavedno travmo, ki se prenaša medgeneracijsko.

Mogoče pa se to dogaja tudi z drugo travmo, s travmo nasilneža, pri čemer prav tako prihaja do medgeneracijskega prenosa? Generacije po tisti, ki je povzročila travmo, zavračajo realna dejstva – požig Narodnega doma, ki so ga zakrivali fašisti –, krivda pa se pripisuje žrtvam, zaradi česar se vzpostavi zaveza o molčečnosti in negaciji tudi nad nadaljnjimi preganjanji.

Magris je takole napisal (2006): »Spomin postane torej zaščita žrtev pred sramotno pozabo, ki zanje pomeni dodatno nasilje, a nima nič skupnega z izterjavo zagrenjenega računa krivic, strupenega računa, ki navaja samo postavke v dobro, pozablja pa na tiste v breme, in je zato obsojen, da po logiki nacionalistične izprijenosti ponovno zaseje in ponovi trpljenje in gorje.«²⁵

Nujno je torej, meniva, da se najprej spominjamo, zato da bomo nekega dne lahko tudi pozabili. A zato da se spominjamo, moramo imeti ob sebi koga, ki mu ta spomin prenesemo, pa tudi koga, ki potrdi, da se je tisto, česar se spominjamo, res zgodilo. In nadalje moramo imeti koga, ki pazljivo posluša in verjame temu, česar se spominjamo, ki zaupa pripovedovalcu, kot podčrtuje naslov pomembnega spisa Jole Oberti »Please, believe me!«²⁶

(Prevod Matejka Grgič)

---

²⁴ Fonda P. (2010). *Il perturbante straniero interno*. V: *Il perturbante nella storia. Le foibe*, (Accati L. e Cogoy R., ur.). Verona in Bocen: QuiEdit.

²⁵ Magris C., (2006). *Postfazione*. V: Madieri M. *Verde acqua, La radura e altri racconti*. Torino: Einaudi.

²⁶ Oberti J. (1999). "Please believe me". *Rivista Psicoanal.*, 45(4): 817–827.